

УДК 373.3-057.874=161.2(045)

Ольга Хома,
orcid.org/0000-0002-0778-1431

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти
Мукачівський державний університет
вул. Ужгородська, 26 м. Мукачево 89600, Україна

Оксана Ліба,
orcid.org/0000-0001-6278-913X

кандидат педагогічних наук,
старший виклад кафедри теорії та методики початкової освіти
Мукачівський державний університет
вул. Ужгородська, 26 м. Мукачево 89600, Україна
liba_oksana@ukr.net

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ РЕФОРМ

У статті розкриваються сучасні підходи до навчання молодших школярів в умовах освітньої реформи. Увага акцентується на формуванні у молодших школярів комунікативної та математичної компетентностей. Проаналізовано дослідження науковців з проблеми, дібрано окремі компетентнісні завдання з української мови та математики для реалізації змісту і цілей навчання в початковій школі. Авторами вказано на роль інтерактивного навчання як інноваційного в процесі формування компетентностей.

Ключові слова: *інтегрований урок; математична компетентність; комунікативна компетентність; компетентність; компетентнісні завдання; початкова школа.*

©Хома Ольга, Ліба Оксана, 2018

Вступ. Українська школа стала на шлях реформування. Змінюються підходи до навчання, визначаються пріоритети в освітній галузі. У Законах України «Про

вищу освіту», «Про освіту», Концепції Нової української школи знайшли відображення ті зміни, які сьогодні відбуваються в освіті України.

Відтак, Закон України «Про освіту» (2017) націлює на всебічний розвиток особистості, її соціалізацію, формування у процесі навчання ключових компетентностей. Окремі з них сформульовано таким чином: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; інші компетентності, передбачені стандартом освіти.

Спільними для всіх компетентностей є такі вміння: читання з розумінням, вміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми (Розділ 2, стаття 12, 2017).

Йдеться про компетентність як про нову одиницю виміру освіченості особистості, при цьому увага акцентується на результатах навчання, в якості яких розглядається не сума набутих знань, умінь, навичок, а здатність діяти в різноманітних ситуаціях, у тому числі й мовленнєвій.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови (2001) пропонується таке визначення. «Компетентний. 1) Який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний, тямущий.// Який ґрунтується на знанні; кваліфікований». «Компетенція – 1. Добра обізнаність із чим-небудь. 2. Коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи» (с. 443).

Теоретичні засади, які розкривають дидактичну сутність понять «компетентність», «компетенція», висвітлені у низці публікацій науковців (Байбара Т., Бібік Н., Бондар С, Єрмаков І., Локшина О., Пометун О., Савченко О. та інші). Психологи (О.В. Савченко, М.А. Холодная) формулюють поняття «компетентність» як здатність до діяльності, а компетентність особистості визначається з погляду психологічних процесів як інтегративне утворення зрілої психіки, що має певні рівні: когнітивний, метакогнітивний та особистісний.

О. Пометун (2004) розкриває теорію і практику послідовної реалізації компетентнісного підходу в процесі використання інтерактивної технології навчання, що заснована на суб'єкт-суб'єктних стосунках педагога й учня.

У дисертаційному дослідженні Т. Зенченко (2016) узагальнює поняття «компетентнісний підхід». Компетентнісний підхід у шкільному навчанні є інноваційним засобом його модернізації, що зумовлено проблемами досягнення якіснішої освіти не загалом для системи, а для кожного конкретного учня. Компетентнісна освіта сягає за межі традиційної парадигми навчання, у якій результатом вважається система теоретичних знань та практичних умінь учня, а не його спроможність діяти. Такий підхід сприяє системному осучасненню всіх складників навчального процесу від його мети і змісту до зорієнтованості вчителя й учнів на його результативність (с. 9).

Узагальнивши дослідження окремих учених зазначимо, що сьогодні ключовим питанням у навчанні молодших школярів є перехід від накопичення знань до умінь їх застосовувати в соціумі. Дослідження способів, методів, прийомів цього процесу є актуальними.

Мета - розкрити сучасні підходи до формування в молодших школярів комунікативної та математичної компетентностей. Методами наукового дослідження стали: теоретичний аналіз методичної літератури, педагогічне спостереження, бесіда із учителями початкової школи.

Виклад основного матеріалу. У процесі вивчення означеної проблеми компетентнісний підхід визначається нами як спрямованість освіти на формування комплексних ключових і предметних компетентностей у зв'язку з набутими цінностями.

У Методичних рекомендаціях щодо викладання навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах у 2017/2018 навчальному році (2017) зазначається про доцільність й важливість застосування в початковій школі інтегрованих уроків, головна мета яких не виклад максимального об'єму інформації, а формування цілісної картини світу і підвищення загального інтересу учнів (с.2).

Провівши бесіди з учителями початкових класів, спостереження за навчально-виховним процесом, нами з'ясовано, що першими важливими кроками на шляху реалізації Концепції Нової української школи є:

- удосконалення вимог до сучасного уроку, його структури, методів, прийомів навчання;
- визначення предметних компетентностей у межах кожного класу і предмета для можливостей інтеграції тем;
- формування цінностей шляхом добору текстів різних жанрів для мовного аналізу (складання їх за завданням учителя), задач тощо.

В означеній статті нами зацентровано увагу на формуванні математичної компетентності та комунікативної, що пов'язана із здатністю особистості спілкуватися державною українською мовою (при глибокій повазі до мов національних спільнот), і яка може стати підґрунтям для проведення інтегрованого уроку.

Вивчення української мови в початковій школі займає одне з провідних місць. Це не тільки навчальний предмет, а й засіб оволодіння іншими навчальними дисциплінами. Основна мета курсу полягає у формуванні ключової комунікативної компетентності молодшого школяра, яка виявляється у здатності успішно користуватися мовою у процесі спілкування.

Навчання в 1-4 класах поділяється на два періоди: адаптаційно-ігровий та основний. Виходячи з цього, у процесі дослідження нами розроблено дидактичні ігри та низку компетентнісних завдань з української мови. Серед дидактичних ігор: «Українське намисто», «Чарівна скринька», «Хто це? Що це?», «Закарпатський калейдоскоп» та інші. Але особливий акцент зроблено на добірку компетентнісних завдань. Окремі з них:

1.Описи предмету на основі безпосереднього спостереження («Лялька», «Улюблена іграшка», «Калина влітку і восени»).

2. Діалоги-ситуації «У магазині іграшок», «Зустріч у місті», «Бабусю, допомогти?»

3.Різні види творів (твори-оповідання, твори на основі спостережень, твори з деформованого тексту, твори за картиною, есе та інші).

4. Мовленнєві ситуації (Розмова Бджоли і Ромашки; Що розкажеш другові про свій рідний край; Я в крамниці книги; Телефоную із-за кордону та інші).

5. Творчі завдання комунікативного спрямування:

Яке мовлення виникло раніше – усне чи писемне? А чи знаєш ти, як писали первісні люди? З якої книги ти про це довідався? Запропонуй прочитати її своїм друзям.

Пригадай, яких правил необхідно дотримуватися під час спілкування. Склади «Поради слухачеві».

Допиши прислів'я, поясни зміст одного із них:

Не хвали себе сам,... .

Землю красить сонце,... .

Добре слово краще, ніж –

Більшість компетентнісно зорієнтованих завдань, розроблених нами, містять інструкцію та елементи інтеграції. Наприклад, передайте розмову дуба з вітром. Інструкція: вживайте ввічливі звертання, використайте опорні слова: шепотіти, грайливий, стрункий, міцний; усно складіть порівняльну задачу про

висоту дуба і берізки.

Працюючи над спеціально дібраними художніми текстами, текстами-задачами, у дітей формується ціннісне ставлення до природи, до людини, що є вкрай важливим для формування національно-патріотичних почуттів. Указуючи на лінгвістику тексту, Н. Васильківська (2017) визначає його роль у формуванні особистості, її цінностей (с.16). Тому під математичною компетентністю ми розуміємо здатність особистості до оволодіння визначеними компетенціями, застосування математичного досвіду в практичних, навчальних і життєвих ситуаціях на основі сформованих цінностей.

Відповідно до компонентів навчальної діяльності О. Онопрієнко (2013) визначено суттєві ознаки компетентісно зорієнтованих задач:

- мотивують учнів до свідомої діяльності в умовах, які моделюють реальну ситуацію;
- інтегрують зміст кількох взаємопов'язаних питань із різних дидактичних ліній навчального предмету чи освітніх галузей;
- передбачають застосування проблемно-пошукових методів навчання;
- мають варіативність розв'язків;
- сприяють розумінню учнями практичної значущості навчання (с.24).

Учні повинні розв'язувати задачі, які спонукають думати, зіставляти різні поняття; сприяють розвитку мислення (творчого, критичного) і застосуванню різних способів вираження думки; інтуїції – здатності передбачати результат і знаходити шлях до розв'язання; знаходити їм практичне застосування. Не менш важливим у цьому процесі є формування в учнів комунікативних діалогічних і монологічних умінь, в основі яких: узагальнення, порівняння, конкретизація, абстрагування тощо. Виокремлено складові математичної компетентності молодшого школяра: обчислювальну, інформаційно-графічну, логічну, геометричну. Зрозуміло, що такий розподіл є умовним і може змінюватися в процесі роботи на уроці.

У процесі дослідження нами розроблялися творчі завдання та задачі, що дали можливість сформувати у молодшого школяра критичне мислення, комунікативні уміння. Серед них:

- склади обернену задачу до поданої;
- виконай приклад, до результату склади задачу;
- знайди помилку у змісті задачі: зошит коштує 130 гривень, ручка 24гривні; склади діалог розмови про це в крамниці;
- відгадай загадку, побудуй розповідь про застосування відгадки у житті:

Встане – в метр висотою,

Сяде – в метр шириною;

Я уже розгадку дав,

Та ніхто не відгадав. (Метр)

- творчі завдання та цікаві питання, що об'єднуються з усною лічбою (знайди суму чисел 35 і 14, а різницю їх помнож на два);
- дидактичні ігри (Наприклад, «Моя суничка». На зворотному малюнку суниць пропонуються задачі на знаходження їх вартості). Опиши суничку.
- задачі на логічне мислення:

1. У крамниці учні придбали шкільне приладдя. Яке з них найдорожче в порівнянні з іншими? Яке найдешевше у порівнянні з іншими. Поставте запитання продавчині.

2. Сьогодні 11 грудня. Скільки днів залишилося до зустрічі Нового 2018 року?

3. Коли гусак стоїть на двох лапках, його маса 6 кілограмів. Яка маса гусака, якщо він стане на одну лапку? Поміркуйте в колі родини, яка найбільша вага може бути у гусака?

Компетентісно орієнтоване навчання в початковій школі вимагає застосування методів, які передбачають активну діяльність учнів. До таких ми відносимо: евристичний, проблемний, інтерактивні.

Досліджуючи інтерактивні методи навчання та методикау їх застосування за різних форм організації навчання в початковій школі, нами з'ясовано, що молодші школярі вчаться ефективно, коли:

- об'єднуються у групи добровільно;
- мають мотивацію до навчання; свій алгоритм виконання завдання;
- перебувають у комфортному середовищі: вчитель керує процесом навчання, проте не заважає міркуванню учням;
- аналізують виконану роботу і кожного участь зокрема;
- відчують успіхи.

Сьогодні вимагає удосконалення застосування інтерактивних вправ. Нами пропонується застосування п'ятихвилинок-есе, вправ-прогнозування. Вони використовуються у кінці уроку, щоб допомогти учням краще зрозуміти свої думки з вивченої теми і щоб дати можливість учителю краще зрозуміти, що відбувається у класі на інтелектуальному рівні. П'ятихвилинне есе ставить перед учнями два завдання: написати, що вони дізналися із теми, написати одне запитання, яке у них залишилося без відповіді.

Прогнозування можна здійснювати за допомогою ключових виразів для наступного уроку чи то з української мови, чи то з математики. Ця методика використовується для того, щоб викликати зацікавленість в учнів до навчання, з метою кращого сприйняття нової теми.

Слід пам'ятати, що вибір методів навчання в початковій школі повинен бути зумовленим: вимогами до сучасного уроку, цілями навчання; змістом навчального матеріалу; стилем навчання та рівнем педагогічної майстерності педагога; дидактичним та матеріально-технічним забезпеченням процесу навчання; рівнем підготовки учнів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, розглянуто формування компетентностей у молодших школярів в процесі навчання української мови та математики. Дібрано компетентнісні завдання з цих предметів, що

інтегруються. Така системна робота дасть можливість реалізувати ті цілі, що стоять сьогодні перед початковою школою.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у дослідженні інтегрованих уроків, їх структури.

Література

Васильківська Н. Як навчати тексти сприймати. Лінгвістика тексту на уроках української мови в 1-2-му класі. *Учитель початкової школи*. 2017. №8. С.16-22.

Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і головн.ред. В. Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440с.

Закон України «Про освіту». Прийнято Верховною Радою України 05.09.2017: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата опублікування: 28.09.2017)

Зенченко Т.Ф. Підготовка майбутніх учителів до вивчення прикметника у початкових класах на компетентнісних засадах: автореф. дис... канд.пед.н: спец:13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова). Київ, 2016. 22с.

Методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах у 2017/ 2018 навчальному році. *Учитель початкової школи*. 2017. №9 (вкладка). С.1-3.

Онопрієнко О. Компетентнісно зорієнтовані задачі як засіб формування математичної компетентності учнів. *Початкова школа*. 2013. №3. С.23– 26.

Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. К.: Видавництво А.С.К, 2004. 192с.

ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕФОРМ

Ольга Хома, кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры теории и методики начального образования Мукачевский государственный университет
ул. Ужгородская, 26 м. Мукачево 89600, Украина

Оксана Либа, кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры теории и методики начального образования Мукачевский государственный университет, ул. Ужгородская, 26 м.
Мукачево 89600, Украина,
liba_oksana@ukr.net

В статье раскрываются современные подходы к обучению младших школьников в условиях образовательной реформы. Внимание акцентируется на формировании у младших школьников коммуникативной и математической компетентностей. Проанализированы исследования ученых по проблеме, подобраны отдельные компетентностные задания по украинскому языку и математике для реализации содержания и целей обучения в начальной школе. Авторами указана роль интерактивного обучения как инновационного в процессе формирования компетентностей.

Ключевые слова: интегрированный урок; математическая компетентность; коммуникативная компетентность; компетентность; компетентностные задачи; начальная школа.

THE FORMATION OF COMPETENCE IN JUNIOR PUPILS IN THE CONTEXT OF MODERN EDUCATIONAL REFORM

Olga Khoma, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of Primary Education
Mukachevo State University, street Uzhgorod, 26 m. Mukachevo 89600, Ukraine

Oksana Liba, candidate of pedagogical sciences,
Senior Lecturer of the Department of Theory and Methodology of Primary Education
Mukachevo State University, street Uzhgorod, 26 m. Mukachevo 89600, Ukraine,
liba_oksana@ukr.net

The modern approaches to the education of junior pupils in the context of educational reform have been revealed in the article. Attention has been focused on the formation of communicative and mathematical competences among junior pupils. The researches of scientists on the given problem, separate legislative acts, the content of the key word «competence» have been analyzed. The key issue in the teaching of junior pupils is the transition from accumulation of knowledge to the ability to apply it in society. The studies of ways, methods, and techniques of this process have been identified as relevant. The methods of scientific research have become: theoretical analysis of methodological literature, pedagogical observation, conversation with primary school teachers.

The emphasis has been made on the formation of mathematical competence and communicative that is connected with the ability of the individual to speak the state Ukrainian language (with deep respect for the languages of the national communities) and which can become the basis for an integrated lesson.

The authors have formulated a competence approach as the focus of education on the formation of complex key and subject competencies in connection with the acquired values. It has been investigated that the first important steps in the implementation of the Concept of the New Ukrainian School are: to improve the requirements for a modern lesson, its structure, methods of teaching; the definition of subject competencies within each class and subject for the possibility of integrating the topics; the formation of values through the selection of texts of different genres for language analysis (compiling them according to the teacher's assignments), tasks, etc. Separate competency tasks in the Ukrainian language and mathematics for the implementation of the content and objectives of education at primary school have been chosen. Among them: creative tasks in the Ukrainian language, with a communicative orientation in mathematics.

The role of interactive learning as an innovation in the process of competence development has been indicated. It has been investigated that younger pupils learn effectively when they are united into groups voluntarily; have motivation to study; its algorithm for the task; are in a comfortable environment (the teacher manages the learning process, but does not interfere with the reasoning of the students), analyze the work performed and each participation in particular; feel success.

Keywords: *integrated lesson; mathematical competence; communicative competence; competence; competency tasks; primary school.*

REFERENCES

- Vasylykivska N. Yak navchaty teksty sprymaty. Lihvistyka tekstu na urokakh ukrainskoi movy v 1-2-mu klasi. .[How to teach to perceive texts. Text linguistics on the lessons of the Ukrainian language in the 1-2-m class] Uchytel pochatkovoï shkoly. 2017. #8. S.16-22.
- Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Big explanatory dictionary of modern Ukrainian language] / Uklad. i holovn.red. V. T. Busel. K.: Irpin: VTF «Perun», 2001.1440s.
- Zakon Ukrainy «Pro osvitu».[The law of Ukraine "On education"] Pryiniato Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy 05.09.2017: [http //zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19) (data opublikuvannia: 28.09.2017)
- Zenchenko T.F. Pidhotovka maibutnikh uchyteliv do vyvchennia prykmetnyka u pochatkovykh klasakh na kompetentnisnykh zasadakh [Training of future teachers to the study of an adjective in the early grades on kompetentnyh basis]: avtoref. dys...

kand.ped.n: spets:13.00.02 «Teoriia ta metodyka navchannia (ukrainska mova). Kyiv, 2016. 22s.

Metodychni rekomendatsii shchodo vykladannia navchalnykh predmetiv u zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladakh u 2017/ 2018 navchalnomu rotsi.[Methodical recommendations on teaching subjects in secondary schools in the 2017/ 2018 academic year] Uchytel pochatkovoï shkoly. 2017. #9 (vkladka). S.1-3.

Onopriienko O. Kompetentnisno zoriientovani zadachi yak zasib formuvannia matematychnoi kompetentnosti uchniv [Competence-oriented tasks as means of formation of mathematical competence of students.]. Pochatkova shkola. 2013. #3. S.23– 26.

Pometun O. I. Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannia.[Modern lesson. Interactive learning technologies] K.: Vydavnytstvo A.S.K, 2004. 192s.

Стаття надійшла до редакції 31.01.2018

Прийнято до друку 22.02.2018